
ПАВЛЕНКО І.С.,
здобувач,
кафедра теорії та історії
педагогіки,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті запропоновано авторське бачення щодо добору та використання діагностичних методик у процесі формування загальнокультурної компетентності учнів старшої школи. Послугуючись розробленими критеріями та показниками ЗКК, автор показує способи визначення рівня сформованості загальнокультурної компетентності учнів старшої школи.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність, учні старшої школи, діагностичні методики, критерії та показники.

В статье предлагается авторское видение относительно отбора и использования диагностических методик в процессе формирования общекультурной компетентности учащихся старшей школы. Используя разработанные критерии и показатели ОКК, автор показывает способы определения уровня сформированности общекультурной компетентности учащихся старшей школы.

Ключевые слова: общекультурная компетентность, учащиеся старшей школы, диагностические методики, критерии и показатели.

The problem of forming high school students' general culture competence in the study of the humanities is under investigation. Available author's definition of "high school students' general culture competence" is presented. Modelling was chosen as a major influence on the formation mechanism of high school students' general culture competence in the study of the humanities: created structural-and-

functional model of high school students' general culture competence in the study of the humanities; developed didactic conditions as its parallel branches. The article offers the author's view on the selection and use of diagnostic techniques in the formation process of general culture competence of high school students. Using criteria and indicators developed by GCC, the author shows the ways to determine the level of general culture competence of high school students' formation.

Key words: general cultural competence, high school students, diagnostic methods, criteria and indicators.

У методологічних порадах молодим науковцям сучасний провідний український дидакт С. Гончаренко зазначає, що «низький методологічний рівень багатьох досліджень, примітивність методів, літературно-публіцистичний спосіб створення педагогічних праць, недооцінка педагогічного експерименту призводять до того, що багато проблем навчання й виховання розв'язують суб'єктивно, по-волонтаристськи, без належного наукового обґрунтування» [1, с. 3]. Та є й зворотній бік цієї проблеми: у розумінні суті й призначення педагогічного експерименту серед науковців немає єдності: одні вважають, що він має проводитися в звичайних умовах діяльності навчально-виховних закладів, інші – що в експерименті має перевірятися щось нове, що не входить до природних умов навчання.

Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася нами в загальноосвітніх навчальних закладах м. Кривого Рогу та Дніпропетровської обл. Практична дослідницька діяльність охоплювала період з 2010 по 2012 рр. Кількість учнів старшої школи (10-11 класи), що брали участь у дослідженні, в контрольних групах становила 247 осіб, в експериментальних – 253 особи.

Мета цієї роботи узгоджується з метою констатувальних дій у процесі формування загальнокультурної компетентності учнів старшої школи: послуговуючись розробленими крите-

ріями та показниками ЗКК, показати способи визначення рівня сформованості загальнокультурної компетентності учнів старшої школи.

Завдання констатувального етапу дослідницько-експериментальної роботи:

- дібрати, укласти, у разі потреби розробити діагностичні методики, спрямовані на з'ясування рівня сформованості показників кожного з п'яти складників загальнокультурної компетентності учнів старшої школи;
- використати комплекс дібраних діагностичних методик для визначення вихідного рівня сформованості складників загальнокультурної компетентності учнів старшої школи;
- надати аналіз зібраний емпіричній інформації, виявити особливості сформованості загальнокультурної компетентності учнів контрольних та експериментальних груп, здійснити уточнювальне демаркування кількісного складу груп контрольних та експериментальних груп за підсумками констатувальних дій;
- провести опитування вчителів гуманітарних дисциплін, у ході якого уточнити уявлення педагогів про сутність і структуру ЗКК, а також чинники, які вирішально впливають на її формування.

Надалі подаємо опис наших дій, спрямованих на визначення особли-

ностей розвитку загальнокультурної компетентності учнів контрольних та експериментальних груп.

Рівень сформованості когнітивно-аксіологічного складника ЗКК учнів старшої школи визначався внаслідок таких діагностичних заходів:

Комплексного аналізу якості знань й успішності учнів старшої школи (контрольні та експериментальні групи) з предметів гуманітарного циклу (українська й всесвітня література, іноземна мова, історія України), здійснювалася оцінка сформованості когнітивно-аксіологічного складника ЗКК за такими критеріями, як глибоке осмислення учнями старшої школи явищ культури, усебічність і ґрунтовність гуманітарних знань.

Застосування діагностичних методик: використовувалася експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, критерій – сформованість системи культурних цінностей.

Виконання школярами комплексних контрольних робіт з іноземної мови, які розроблялися нами у відповідності з вимогами «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Іноземні мови.10-11 клас» [2] та відповідних методичних вказівок.

Написання учнями старшої школи комплексних творчих робіт інтегрованого характеру за спорідненими тема-

ми «Для нас у ріднім краю навіть дим солодкий та коханий» (Леся Українка)», "There is no place like home" (англійська мова), «И дым отечества нам сладок и приятен» (О. Грибоедов)» (зарубіжна література); критерії ЗКК – вільна орієнтація старшокласників у розмаїтті культурних контекстів та сформованість системи культурних цінностей.

Комплексний аналіз якості знань учнів старшої школи з предметів гуманітарного циклу дозволив виявити активний словниковий запас учнів, специфіку пізнання та усвідомлення особливостей життєвого досвіду народів, мови яких вивчаються, рівень усвідомлення учнями важливості оволодіння мовами та задоволення потреби в користуванні ними як засобом спілкування в різних сферах життєдіяльності, розвиток інтелектуальних здібностей, рис гуманістичного світогляду, міри засвоєння національних і загальнолюдських цінностей.

У таблиці 1 вміщено результати виконання школярами комплексних контрольних робіт з іноземної мови.

Рівень сформованості емпірико-процесуального складника ЗКК визначався за допомогою:

- аналізу продуктів учнівської діяльності (критерій – доцільне використання гуманітарних знань у різних

Таблиця 1

Результати виконання комплексних контрольних робіт з іноземної мови (англійська) учнями 11-х класів, (%)

	Групи	Успішність				Якість	Успішність
		Поч	Сер	Дост	Вис		
1	К-1к	9.4	28,6	38.2	23,8	61.9	90,5
2	К-2к	9.6	32,3	32,3	25,8	58,1	90,3
3	К-3к	13.9	22.2	33.3	30,5	63,8	86,1
4	Е-1к	7,7	24	32	36,3	68	92
5	Е-2к						
6	Е-3к						

Примітка до табл.1 (тут і далі до таблиць цього розділу).

К-1к ... К-3к – відповідні емпіричні дані в контрольних групах на констатувальному етапі дослідження;

Е-1к ... Е-2к – відповідні емпіричні дані в експериментальних групах на констатувальному етапі дослідження.

Таблиця 2

Сформованість показників когнітивно-аксіологічного складника ЗКК учнів старшої школи (перший етап)

	Контрольні групи, %				Експериментальні групи, %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
К-1к	18	19	24	39				
К-2к	16	21	27	36				
К-3к	13	19	23	45				
У під- сумку	15,7	19,6	24,7	40				
Е-1к					14	20	26	40
Е-2к					19	23	29	29
Е-3к					15	19	26	40
У під- сумку					16.1	20,6	27	36,3

Примітка до табл. 2

ВО – високий оптимальний рівень сформованості показника;

В – високий рівень сформованості показника;

С – середній рівень сформованості показника;

П – початковий рівень сформованості показника.

видах діяльності);

- методики ДДО й організації та здійснення безпосередніх спостережень за особливостями навчальної діяльності старшокласників контрольних й експериментальних груп (критерій – гуманний характер взаємодії з представниками різних культурних груп та прошарків);
- застосування тестових завдань та завдань тестового характеру з курсів іноземної мови, зарубіжної та української літератур.

Позитивний досвід використання гуманітарних знань у спектрі розширення особистого культурного простору мають більшість старшокласників контрольних та експериментальних класів. Безумовну зацікавленість викликають міждисциплінарні навчально-пізнавальні проблеми, які потребують активізації міжпредметної інформації (знань з української та зарубіжної словесності, історії, суспільствознавства тощо). Саме такі навчальні ситуації дозволяють учням старшої шкільної ланки задіяти широкий спектр різноманітних способів навчальної діяльності. Лише незначна частина школярів (близько 10 %) ма-

ють досвід застосування набутих у навчальній діяльності вмінь і навичок у взаємодії з носіями різних культурних груп за межами України. Загальне уявлення про сформованість показників емпірико-процесуального складника ЗКК на констатувальному етапі дослідницької роботи відбиває таблиця 3. Очевидне домінування середнього рівня сформованості показників емпірико-процесуального складника в експериментальних групах учнів старшої школи (40 %) та переважання середнього (24,7 %) і початкового (32,3 %) рівня сформованості показників цього компонента в контрольних групах.

Такий стан речей є свідченням того, що старшокласники мають незначний позитивний досвід використання гуманітарних знань у питаннях розширення власного культурного простору, це розширення відбувається здебільшого хаотично, під впливом випадкових факторів і чинників. Уміння активувати широкий спектр різноманітних способів навчальної діяльності частково має загальнодисциплінарний характер.

Визначення рівня сформованості показників інформатичного складника

Таблиця 3

Сформованість показників емпірико-процесуального складника ЗКК учнів старшої школи (перший етап)

	Контрольні групи, %				Експериментальні групи, %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
К-1к	21	23	19	37				
К-2к	18	24	22	36				
К-3к	22	21	33	24				
У під- сумку	20,3	22,7	24,7	32,3				
Е-1к					17	28	44	11
Е-2к					22	19	37	22
Е-3к					16	21	39	24
У під- сумку					18,3	22,7	40	19

ЗКК учнів старшої школи відбувалося внаслідок:

співбесід з класними керівниками та вчителями інформатики;

бесід та опитування школярів старшої шкільної ланки.

Розуміння значення інформаційних технологій, уміння використовувати комп'ютерні засоби притаманне практично всім учням контрольних й експериментальних груп. Але задля розширення власного культурного простору інформаційні технології використовуються епізодично. Чимала кількість учнів відчувають певні ускладнення щодо оформлення в логічній послідовності результатів інформаційного пошуку (більше 60 % школярів контрольних і 55 % експери-

ментальних груп).

Незважаючи на те, що практично всі старшокласники є користувачами сучасної комп'ютерної техніки, уміння використовувати комп'ютерні, технічні засоби для розширення культурного простору особистості, добирати інформацію з різних джерельних ресурсів, якісно її оцінювати й представляти в оптимальній формі на високому рівні сформоване лише в 14,3 % старшокласників експериментальних груп та в 11,3 % школярів контрольних груп.

Сформованість показників креативно-пізнавального складника ЗКК учнів старшої школи визначалася на основі виконання завдань дослідницького, творчого характеру за комплексни-

Таблиця 4

Сформованість показників інформатичного складника ЗКК учнів старшої школи(перший етап)

	Контрольні групи, %				Експериментальні групи, %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
К-1к	-	12	68	20				
К-2к	-	13	70	17				
К-3к	-	9	64	27				
У під- сумку	-	11,3	67,3	21,4				
Е-1к					-	15	59	26
Е-2к					-	18	66	16
Е-3к					-	10	71	19
У під- сумку						14,3	65,3	20,4

Таблиця 5

Сформованість показників креативно-пізнавального складника ЗКК учнів старшої школи (перший етап)

	Контрольні групи, %				Експериментальні групи, %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
К-1к	23	44	26	7				
К-2к	13	49	38	-				
К-3к	18	35	41	6				
У під- сумку	18	42,7	35	4,3				
Е-1к					24	42	34	-
Е-2к					17	35	41	7
Е-3к					5	41	43	11
У під- сумку					15,3	39,3	39,4	6

ми темами: „My Favourite Writer”, „Особливості використання англійських прислів'їв та приказок у романі У. Фолкнера „Light in August”, „Приклади використання герундіальних і дієприкметникових зворотів в оповіданні Е. Хемінгуея „The Old Man and the Sea” (іноземна мова, зарубіжна література), «Моє рідне місто та мій регіон – Дніпропетровщина» (іноземна мова – використання ЛО, засвоєних у попередні роки навчання, історія України з елементами красномовства).

Синтезована діагностична інформація про рівень сформованості показників креативно-пізнавального складника ЗКК школярів в узагальненому вигляді наводиться в таблиці 5.

На основі зібраної діагностичної інформації щодо розвитку показників креативно-пізнавального складника ЗКК ми дійшли думки, що в учнів старшої школи домінує реферативно-описова подача зібраного матеріалу, не забезпечується відповідний теоретичний рівень унаслідок ігнорування або необізнаності з логікою здійснення дослідницької роботи (зокрема, у мережі), учні відчувають значні труднощі, зумовлені надзвичайною складністю переходу від думки до слова в ході написання тексту, не можуть довести комунікативний задум до рівня чітких категорій, однозначних дефініцій, обґрунтованих тверджень і висно-

вків. Причину цих негативних явищ убачаємо в недостатній сформованості основних показників креативно-пізнавального складника ЗКК.

Діагностування показників сформованості *комунікативно-особистісного складника ЗКК* здійснювалося за допомогою:

аналізу особливостей дидактичної взаємодії педагогів і старшокласників (спеціально складений протокол-опитувальник) (критерій – використання середовища спілкування як джерела набуття нових культурних цінностей, показник – уміння налагодити продуктивну дидактичну взаємодію);

тесту Р. Немова «Толерантність» (показник – толерантно-емпатичне ставлення до представників різних культурних прошарків);

опитувальника Є. Жарікова та Є. Крушельницького (показник – навички самоаналізу ходу та результатів взаємодії, об'єктивний аналіз власної культуротворчої діяльності).

Цифрова інформація, що подається в таблиці 6, дозволяє отримати загальне враження про рівень сформованості показників комунікативно-особистісного складника загальнокультурної компетентності учнів контрольних та експериментальних груп.

Суттєвих розбіжностей між рівнями сформованості показників цього складника в учнів контрольних та

Таблиця 6

Сформованість показників комунікативно-особистісного складника ЗКК учнів старшої школи (перший етап)

	Контрольні групи, %				Експериментальні групи, %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
К-1к	5	30	62	3				
К-2к	7	38	53	2				
К-3к	6	44	44	6				
У під- сумку	6	37,3	53	3,7				
Е-1к					3	25	68	4
Е-2к					5	34	57	4
Е-3к					5	29	59	7
У під- сумку					4,3	29,4	61,3	5

експериментальних груп не спостерігаємо, і хоч в експериментальних групах більший відсоток школярів, у яких зафіксований середній рівень цієї властивості (61,3 %) у порівнянні з групами контрольними (53 %), маємо дуже незначні розходження в кількості школярів з визначеними високим оптимальним та початковим рівнями. Тож стратегія формування комунікативно-особистісного складника визначається намірами збільшення кількості школярів з наявними рівнями «високий оптимальний» та «високий» за рахунок зменшення кількості старшокласників, що мають середній рівень сформованості показників цього складника ЗКК.

Узагальнення й аналітична обробка зібраної на констатувальному етапі емпіричної інформації дозволяє зробити висновок про те, що розвитку й

удосконалення потребують практично всі компоненти загальнокультурної компетентності учнів старшої школи.

Як свідчать узагальнені емпіричні дані, представлені в таблиці 7, в експериментальних групах менший (у порівнянні з контрольними) відсоток учнів старшої школи, що мають високий оптимальний та високий рівні сформованості загальнокультурної компетентності. І, не зважаючи на те, що кількість учнів з визначеним початковим рівнем сформованості показників цього інтегративного явища в контрольних групах менша (на 2,7 %), вибір експериментальних груп для продовження дослідно-експериментальної роботи на формувальному етапі дослідження вважаємо цілком виправданим як з точки зору якісних показників, так і з точки зору чисельних міжрівневих розбіжностей.

Таблиця 7

Узагальнені емпіричні дані про рівень сформованості загальнокультурної компетентності учнів старшої школи (перший етап дослідницької роботи)

Складники ЗКК Рівні сформованості	Контрольні гр., %				Експер-ні гр., %			
	ВО	В	С	П	ВО	В	С	П
Когнітивно-аксіологічний	15,7	19,6	24,7	40	16,1	20,6	27	36,3
Емпірико-процесуальний	20,3	22,7	24,7	32,3	18,3	22,7	40	19
Інформатичний	0	11,3	67,3	21,4	0	14,3	65,3	20,4
Креативно-пізнавальний	18	42,7	35	4,3	15,3	39,3	39,4	6
Комунікативно-особистісний	6	37,3	53	3,7	4,3	29,4	61,3	5
Загальний сформованості ЗКК	12	26,7	40,9	20,4	10,8	25,3	46,6	17,3

Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Загальнокультурна компетентність учнів старшої школи як складна інтегративна властивість потребує для вивчення й визначення розгалуженого дослідницько-діагностичного апарату. Розробка й добір діагностичних методик у відповідності зі складниками та критеріями ЗКК учнів старшої шкільної ланки створило передумови

для об'єктивної оцінки ЗКК старшокласників за чотирищаблинною градацією.

У ході застосування комплексних діагностичних методик у практичній роботі зі старшокласниками контрольних та експериментальних груп встановлено, що рівень сформованості показників загальнокультурної компетентності школярів не може вважатися оптимальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – К., 1995. – 46 с.
2. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів : Іноземні мови. 10-11 клас / *Englis plus*. – 2004. – № 9. – С. 2-11.